

ФЕНОМЕН ДІАЛОГУ КУЛЬТУР У РЕЦЕПЦІЇ М. ЗЕРОВА

Башманівський В. І.

У статті розглянуто проблему феномену діалогу культур у рецепції М. Зерова, з'ясовано специфіку ключових термінів, акцентовано увагу на творчому доробку письменника та науковця. У процесі проведеного аналізу зразків наукових студій та оригінальних творів М. Зерова було з'ясовано, що поет, перекладач, критик постійно наголошував на актуальності феномену діалогу культур, відстоював ідею піднесення національної культури до європейського рівня. Зазначено, що літературознавець М. Зеров презентував українському реципієнту твори давньогрецьких, давньоримських, французьких, польських, німецьких, англійських та інших майстрів слова, наголошуючи на необхідності активної творчої співпраці українських авторів з європейськими мистецькими колами.

Ключові слова: діалог культур, комунікація, соціокультурний простір, феномен, рецепція, творчий доробок, текст, контекст, образ, ремінісценція, компетентність, толерантність.

ФЕНОМЕН ДІАЛОГА КУЛЬТУР В РЕЦЕПЦИИ Н. ЗЕРОВА

Башмановский В. И.

В статье рассмотрена проблема феномена диалога культур в рецепции Н. Зерова, выяснена специфика ключевых терминов, акцентируется внимание на творчестве писателя и научного работника. В процессе анализа научных студий и оригинальных произведений Н. Зерова было выяснено, что поэт, переводчик, критик постоянно указывал на актуальности феномена диалога культур, пропагандировал идею поднятия национальной культуры к европейскому уровню. Акцентируется, что литературовед Н. Зеров презентовал украинскому реципиенту произведения древнегреческих, древнеримских, французских, польских, немецких, английских и других мастеров слова, указывая на необходимость активного творческого сотрудничества

украинских авторов с европейскими представителями искусства.

Ключевые слова: *диалог культур, коммуникация, социокультурный простор, феномен, рецепция, текст, контекст, образ, реминисценция, компетентность, толерантность.*

Bashmanivskyi V. I.

THE PHENOMENON OF CULTURAL DIALOGUE IN THE RECEPTION OF M. ZEROV

The article discusses the problem of the phenomenon of cultural dialogue in the reception of M. Zerov, today studied partially, have identified the specific key terms, the attention was focused to the artistic heritage of the writer and scientist. In the course of the analysis of samples of scientific studios and original Zerov's works was found that poet, translator, critic constantly stressed the relevance of the phenomenon of cultural dialogue, defended the idea of the rise of national culture to the European level. It is noted that literary critic M. Zerov presented to the Ukrainian recipient works of ancient Greek, Roman, French, Polish, German, British and other masters of speech, emphasizing the importance of active creative cooperation of Ukrainian authors with European art circles.

Keywords: *dialogue of cultures, communication, socio-cultural space, phenomenon, reception, creative heritage, text, context, image, reminiscence, competence, tolerance.*

Постановка проблеми дослідження зумовлена необхідністю поглибленого вивчення феномену діалогу культур у рецепції М. Зерова, де міжкультурний діалог репрезентується з позицій комунікаційного феномену, вибудованого на основі зваженості та неупередженості.

Вивчення феномену діалогу культур у рецепції М. Зерова вважаємо актуальним, адже дослідник наголошував на понятті «психологічна Європа», що презентується як «освоєння величезного досвіду всесвітнього письменства, тобто хороша літературна освіта письменників і вперта систематична робота коло перекладів. Вияснення нашої української традиції й переоцінка нашого

літературного надбання... Мистецька вибагливість, підвищення технічних вимог до початкуючих письменників» [7, с. 580].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання діалогу культур не втрачає своєї ваги в дослідженнях вітчизняних і зарубіжних учених, серед яких: Д. Антонюк, М. Бахтін, Ф. Бацевич, Р. Гром'як, Я. Дашкевич, І. Дзюба, М. Довженко, В. Теремко, В. Євтух, Ю. Ковалів, І. Курас, А. Круглашов, О. Лановенко, Л. Ляпіна, Л. Мазука, В. Малик, Л. Маєвська, О. Майборода, В. Межуєв, В. Мухтерем, А. Орлов, А. Перотті, О. Пелин, О. Рибак, Ю. Римаренко, Н. Ротар, В. Шинкарук, В. Сагатовський, М. Шульга, Л. Шкляр та ін. Не менш активно в літературознавстві досліджувалась і творчість М. Зерова (М. Орест, М. Рильський, Г. Кочур, В. Брюховецький, С. Білокінь, С. Гречанюк, Д. Павличко, М. Москаленко, М. Сулима, В. Івашко, Л. Зіневич, Л. Тимченко та ін.).

Завдання та мета дослідження. Попри вдалі спроби вивчення вищезгаданих понять, хочемо зазначити, що феномен діалогу культур у рецепції М. Зерова на сьогодні вивчено частково, а тому ця проблема є основною метою означеного дослідження.

Виклад основного матеріалу. У Філософському словнику соціальних термінів діалог культур подається як «збереження й примноження культурної спадщини народів світу..., спілкування має здійснюватися на засадах раціональної неупередженості, без надання будь-яких переваг тим або іншим вартостям» [8, с. 253]. Діалог культур, на думку Ф. Бацевича, це взаємодія культур, які контактують у процесах міжкультурної комунікації, забезпечуючи адекватне взаєморозуміння й духовне взаємозбагачення представників різних національних лінгвокультурних спільнот, будучи ефективною формою реалізації національної толерантності [1]. Таким чином, маємо змогу трактувати міжкультурний діалог як уміння та здатність спілкуватися на засадах раціональної неупередженості. Проблема розвитку української літератури в контексті світового мистецтва перебувала в центрі уваги всіх неокласиків. Творчі пошуки Миколи Зерова, Максима Рильського, Павла

Пилиповича, Михайла Драй-Хмари, Освальда Бургардта відзначалися високою художньою культурою та тонким розумінням законів мистецтва. Літературну діяльність вони спрямовували на формування в читачів високих естетичних смаків та піднесення національної культури до рівня європейських зразків. Митці стверджували, що тільки талановиті, компетентні й освічені літератори здатні розв'язувати важливі завдання в процесі формування нової повноцінної української культури й літератури зокрема.

Одним із таких творців нашої культури був Микола Зеров – оригінальний поет, перекладач, педагог, літературознавець і критик, який здійснив вагомий внесок у вивчення історії української культури. Метою всього життя письменника було піднести українське мистецтво слова до світового рівня, підняти престиж української літератури. М. Зеров продовжив ідеї М. Драгоманова, І. Франка, Лесі Українки, І. Огієнка та інших корифеїв нашої культури щодо визначення ролі та місця української культури в комунікативному просторі Європи. Неокласик підтримав і теоретично обґрунтував позицію М. Хвильового щодо вибору орієнтації на «психологічну Європу», під якою розумів «психологічну категорію», що через активізацію діалогу культур ставить людськість на велику дорогу прогресу, сприяє подоланню рабського комплексу провінційності, небезпечного для розвитку художньої творчості. М. Зеров у статті «Євразійський ренесанс і пошехонські сосни» наголошує: «Гадаю, що для розвитку нашої літератури потрібно три речі: 1. Освоєння величезного досвіду всесвітнього письменства, тобто хороша літературна освіта письменників і вперта систематична робота коло перекладів. 2. Вияснення нашої української традиції і переоцінка нашого літературного надбання. 3. Мистецька вибагливість, підвищення технічних вимог до початкуючих письменників» [2, с. 580].

У студії «Леся Українка. З нагоди нового видання творів» М. Зеров писав: «Ім'я Лесі Українки... з'являється для нас символом найуспішніших змагань засвоїти українській поезії загальнолюдський, або, – як часто тепер почали в нас говорити, – європейський зміст» [2, с. 82]. Дослідник закликав літераторів

освоювати джерела європейської культури. За орієнтири в розвитку української літератури критик висуває Європу з найбільшими надбаннями її багатовікової культури – античність, Відродження, романтизм, епоха Великої Французької революції. Літературознавець переконаний, що українська культура – це складова частина європейського комунікативного простору: «Хочемо ми чи не хочемо, а з часів Куліша і Драгоманова, Франка і Лесі Українки, Коцюбинського і Кобилянської, – щоб не згадувати імен другорядних, – європейські теми і форми приходять у нашу літературу, розташовуються в ній. І вся справа в тім, щоб іти в чолі, а не в „хвості”, припадати до джерел...» [2, с. 19].

У літературознавчому набуткові М. Зерова можна знайти немало свідчень пильної зацікавленості роллю діалогу культур у розвитку літератури. Так, у рецензії на збірку П. Тичини «Вітер з України» митець зазначив: «Вітер з України віє на Схід і Захід» [2, с. 494]. Дослідник презентує не тільки зацікавленість українських майстрів слова зразками європейської культури, а й наголошує на інтересі іноземних авторів до української тематики, особливо фольклору. Так, наприклад, дослідник стверджує, що серед польського письменства виникла ціла українська школа (Б. Залеський, С. Гощинський, М. Грабовський та інші). «У російській поезії українською тематикою, історичною та фольклорною, зацікавилися Рилєєв (поема «Войнаровський»), Пушкін («Полтава»), Маркевич («Українські мелодії»). Україна притягає увагу молодих поетів 20-х років...» [2, с. 103].

Мистецький діалог України з Європою послідовно відстежується протягом усієї творчості М. Зерова, що, на думку Р. Мовчан, «...мав вплив на вибір бути національним і водночас європейським митцем» [6, с. 123]. Така естетична програма презентувала синтез національного та світового культурного досвіду, основні орієнтири оригінальної, перекладної та наукової творчості неокласика. Перекладацька спадщина М. Зерова займає почесне місце в українській культурі. Він уперше познайомив українського читача з французькими поетами Ередіа, Леконтом де Лілем, Ронсаром, Дю Белле. Здійснив неперевершені

інтерпретації античної спадщини, а також творів багатьох класичних поетів – представників польської, італійської, німецької, англійської, французької, бельгійської літератур. У хрестоматії «Антична література» (1937) з'явилися нові переклади М. Зерова з Катулла, Вергілія, Горація, Овідія, Марціалла, Ювенала. Крім цього, ширші, ніж раніше, фрагменти з поеми Лукреція «Про природу речей», «Енеїди» Вергілія, «Метаморфоз» Овідія. Навіть будучи на Соловках, М. Зеров перекладав «Енеїду» Вергілія, твори англомовних авторів, зокрема, Байрона, Лонгфелло. У листах до дружини він писав про намір дати українському читачеві власну версію «Зимової казки» Шекспіра [5, с. 89]. А в листі від 19 вересня 1937 року читаємо про плани: «Я майже щодня сиджу годину-другу над італійською граматиною. ...Дуже жалкую, що немає в мене іспанської граматики» [4, с. 1179].

Звернення до феномену діалогу культур присутнє протягом усієї творчості М. Зерова. Автору належать змістовні дослідження з історії літератури. На Україні окремими виданнями вийшли книжки «Антологія римської поезії» (1920), де вміщені були переклади творів Катулла, Вергілія, Горація, Овідія, Марціалла; «Камена», «Нове українське письменство» (1924); «До джерел» (1926); «Від Куліша до Винниченка» (1929). У книзі «Камена» зустрічаємо перекладний розділ, де автор послідовно працює над засвоєнням класичної латинської поезії, розробляючи мову і стиль, удосконалюючи техніку й синтаксичну гнучкість української поезії. Перекладач заявляє, що його сучасники не спішать комунікувати із світовою культурою, вони мало вчать й мало працюють над технікою слова, тому багато поем написані на низькому рівні: «І тут, на мій погляд, праця над латинськими класиками та французькими парнасцями може нам у великій стати пригоді, звернувши увагу в бік артистично обрамленої, багатої на вирази, логічно спаяної, здібної передавати всі відтінки думок, мови. У цьому перше оправдання такої праці перед лицем сучасності» [2, с. 322].

Уміле відтворення діалогічної єдності минулого та сучасного репрезентується в оригінальній творчості М. Зерова. У нагоді автору стає

прийом використання елементів міжкультурного діалогу, а саме: «минуле – сучасне». Це досягається завдяки зверненню до символів античної культури. Поет у складній політичній ситуації через образні системи намагався сказати, що український народ також чекає на прихід свого Трасібула. Автор переконаний, що порятунком для українського суспільства стане інтелігенція: «А ми? Де ж заступ нам на нашу гич, І сапка на бур'ян, і лік на рани?» [З с. 62]. Змальовуючи у сонеті «Партеніт» краєвиди та пам'ятки кримської культури, М. Зеров утворює думку про спадкоємність поколінь. Митець замислюється над місцем людини, її призначенням, можливістю повної реалізації таланту індивіда. У творі чітко простежується діалог декількох культур: поряд з кримськими реаліями, бачимо античні образи й ремінісценції: «Вони живі, дива Архіпелага – Орестів жах, Піладова звияга І смертний Іфігенії привіт» [З, с. 23]. Ці картини з'являються в уяві лише тих, хто зрісся з історією культури. Авторська уява трансформується в реальність: «І довго ще, купаючись у морі, Поети увижатимуть в просторі Ахейські весла та низькі човни...» [З, с. 23].

Уводячи античність у художній задум своїх творів, звертаючись до класичних образних систем, відкриваючи незбагненну глибинність, красу та свіжість греко-римської класики, автор знаходив підтвердження власним поглядам щодо активної міжкультурної співпраці. У спадщині віків поет виділяє високу культуру, здатну облагородити «прияри і бескети» «білим мармуром», зламавши безликість, зоднаковілість, безстильність.

Висновки. У результаті проведеного аналізу окремих зразків творчого доробку М. Зерова було з'ясовано, що поет, перекладач, критик постійно наголошував на актуальності феномену діалогу культур, прагнучи піднести національне мистецтво слова до європейського рівня. Літературознавець презентував українському реципієнту твори давньогрецьких, давньоримських, французьких, польських, німецьких, англійських та інших майстрів слова, наголошуючи на необхідності активної творчої співпраці українських авторів з європейськими мистецькими колами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації [Електронний ресурс] / Ф. С. Бацевич. – Режим доступу : terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/slo.
2. Зеров М. Твори в 2-х т., т. 1 / М. Зеров. – К.: Дніпро, 1990. – 844 с.
3. Зеров М. Твори в 2-х т., т. II / М. Зеров. – К.: Дніпро, 1990. – 601 с.
4. Зеров М. Українське письменство / Упоряд. М. Сулима; Післям. М. Москаленка. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – 1301 с.
5. Лучук О. Переклади М. Зерова з англійської / О. Лучук // Слово і час. – 1990. – № 10. – С. 89-91.
6. Мовчан Р. Український модернізм 1920-х: портрет в історичному інтер'єрі / Р. Мовчан: Монографія. – К.: ВД «Стилос», 2008. – 544 с.
7. Соціальна філософія : Короткий Енциклопедичний Словник / Заг. ред. і уклад. В. П. Андрущенко, М. І. Горлач. – К. : ВМП «Рубікон», 1997. – 400 с.
8. Філософський словник соціальних термінів. Видання третє, доповнене. – Х. : «Р.И.Ф.», 2005. – 627 с.

References

1. Batsevych FS Vārdnīca starpkultūru komunikācija [elektroniskais resurss] / FS Batsevych. – Access: terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/slo.
2. Zеров M. Strādā 2 Vols., V.1 / M. Zеров. – K.: Dņepr, 1990. – 844 lpp.
3. Zеров M. Strādā 2 Vols., T.II / M. Zеров. – K.: Dņepr, 1990. – 601 lpp.
4. M. Zеров ukraiņu literatūra / apkopošana. M. Sulima; Pēc. M. Moskalenko. – K.: Izd Salome Pavlichko "pamati", 2002. – 1301 lpp.
5. Luchuk A. M. Zеров Tulkojumi no angļu / O. Luchuk // Word un laiku. – 1990. – № 10. – S.89 – 91.
6. R. Movchan Ukrainas modernisms no 1920: portrets vēsturiskā interjera / R. Movchan: Monogrāfija. – K: Izdevniecība "spalvas", 2008. – 544 lpp.
7. Sociālā filozofija: Short Collegiate Dictionary / Common. Ed. un veidā. VP Andrushchenko, MI Horlatch. – K: VMP "Rubicon", 1997. – 400 lpp.

8. Filozofiskā vārdnīca sociālā ziņā. Treškārt izdevums, papildināts. – H. "R.Y.F.", 2005. – 627 lpp.